

**Тыва уругларга чогаал
үндөзилекчизи**

**Олег Өдөрбеевич
Сувакпит**

• Чогаалчы,
шүлүкчү,
прозаист,
очулдуррукчу.

1925-2002 чч.

**Сувакпит Олег
Өдербеевич 1926 чылдың
Тыва Арат
Республиканың Чөөн-
Хемчик кожуунуң Баян-
Дугайга төрүттүнген.**

Тыва уруглар чогаалының
үндезилекчилериниң
бирээзи .

Олег Өдербеевич бодунуң
бичии номчукчуларынга
дыка хөй шүлүктөр болгаш
чечен чугаалар номнарын
бараалгаткан.

Чадаананың чеди чыл школазын,
Тываның хөгжум-шии театрынын
чанында театр-студиязын, ВЛКСМ
ТК-нын Дээди школазын, М.
Горький аттыг литература
институдунуң чанында дээди
курстарны, Москвага партиянын
Дээди школазын дооскан.

«Сылдысчыгаш», «Тываның аныяктары» солуннарны редакторлап, СЭКП Тыва обкомунга инструкторлап, 1971 чылдан 1980 чылга чедир Тываның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черин даргалап, ооң соонда консультантылап ажылдап чораан. Чогаалдарының хөй кезии бичии уругларга тураскааттынган.

Чогаал ажылынче 1942 чылдан эгелеп кирген.
Баштайгы ному «Өөрүшкүнүн ыры» деп шүлүктөр
чыындызы 1955 чылда унган.

«Бичии өңнүктөрүмгө» (1959), «Найырал» (1962),
«Тиилелгениң базымнары» (1969), «Харым каш-
тыр?» (1971), «Чогаалдар чыындызы» (1979), «Үениң
үнү» (1980) деп шүлүктөр чыындыларының база
«Отчугаштың чырыы» (1961), «Тывынгыр оол»,
«Ужуражылгалар болгаш ужуралдар» (1967), «Чадаг-
ашак» (1975) деп проза чогаалдарының автору.

Уругларга шүлүктөри

9. Сувакпит уругларга эң-не баштай
«Хаважыгаш» деп шүлүктү бижээн.

Шүлүк утка-тургузуг талазы-биле В.
Носовтуң «Шляпа» деп чечен чугаазынга
чоок-даа болза, ону катаптаваан, ёзулуг-ла
лулустуң аас чогаалының аяны-биле би-
иттинген.

Хаважыгаштын даштыкы хевирин, аажы-чаңын
чогаалчы чаптанчыг чараш кылдыр чуруп
көргүскен:

Карандаштап чуруп каан дег,
Карактары алараңнаан,
Кулузуннап херип каан дег,
Кулактары халбанчыңнаан,
Улус көргөш, оюн эрээр Ужур-ла бар хава иргиң.
Өскөн чери бажың азыы —

Өпейтип каан үгекчигеш.

Өстүрүп каан чогуум ээзи

Эмзей ашак чувен иргиң...

Хаважыгаш бодунуң чаптанчыг чаңы-биле, элдептиг ужуралдары-биле бичии чаштарны ам-даа өөртпүшаан.

«Бичии өңнуктерим» (1959) деп чыындыда кирген чогаалдарны утка-шынарының аайы-биле ийи бөлүкке чарып болур: найырал, тайбың, эш-өөр дугайында шүлүктөр («Найыралды ырлажыылы», «Көге-бугам», «Шивижигеш») база шоодуглуг шүлүктөр («Даалга», «Тураскаал», «Буянды», шүлүкчүткен тоол «Чолдак-Ой» болгаш өскелер-даа).

Эмнел алган» деп шүлүктө чурттун үнүш-байлаан камгалаарынче кыйгырыг илереттинген. Бичии уруг сына берген чечекти эде олуртуп, ажаап суггарып тургаш, диргизир «эмнел» алыр.

Чыындыда кирген шоодуглуг шүлүктөр чидиг угаангыр, тывызык бижиттинген. Чижек кылдыр «Тывар сен бе?» деп шүлүктү көрээлиңер. Эскетчок бөдүүн болгаш билдингир тывызыктажыышкындан эгелээш, шоодуг-биле чогаал төнөр.

Бажының дүгүн таартып, ажаап дыравас, селбегер баштыг чуттуг оолду эжи тывызыктап дүжүрүптөр: Чараа-чечен кежи бөрттүг Чанывыста чаңчын олур.

Баажызы билдингир-даа болза, оол тыппас. Чугле көрүнчүккө көөнүпкеш, билип каар: оон, бодун тывызыктап каан болур.

«Буянды» деп шүлүктө чурум чок, опчоктанып
чоруур, херим артаар оолду шугумчулеп көргүскен.
Чогаалдың маадыры херим артап чыдырда, манза
сына берип, опта дүжер. Портфелинден будуунуң
шили уштунуп чаштааш, буступ каар. Маадыры-
выстың:

**Арны, бажы, холдарында,
Арыг чараш хөйлеңинде
Көк-көк будук ында-мында
Хеелеп каан дег, көстүп турган.**

«Тураскаал» база-ла тывынгыр бодап алган чогаал. Партага адын оюп салыр, куруненин эт-херенгизин камнаvas оолду шүлүкчү уран-чечен сойгалап көргүскен. Тенек оол ол үүлгедиин «тураскаалым» деп бодаан. А ооң эжи «тураскаалды»:

Чуруму чок,

Чуттуг тенек Бады бар — деп,

Улус шупту

Угаап билип алзын дээш бе?— деп чула кыжырыыр.

«Бөмбүк», «Тана», «Ужуру чүл?» болгаш оон-даа өске шүлүктөр, «Чолдак-Ой» деп шүлүкчүткен тоол бичии чаштарга база-ла өөредилге-кижизидилгелиг ужур-дузалыг.

«Харым каш-тыр?» (1971) деп ёзулуг-ла
бичии уругларның салыр айтырыы-
биле адаттынган номчугаштың кол
утказы — бичии салгакчыларны
төрээн черинге ынакшыырынга, ооң
бойдузун хумагалап камгалаарынга,
чалгаа- шүшпең болбайн, күш-ажылчы
буянныг чаңчылдарга боттарын
бичезинден дадыктырарынга
кижизидип, кортукпайлар болгаш
тенекпейлер-биле эптешпезин угаадып
турар.

Патриотизм, найырал, тайбың
дугайында темаларга тураскааткан
шүлүктөр бо чыындыда база арбын.

Оларга «Ленинчи пионер бис»,
«Октябрыттар», «Адазының ордени»
деп шүлүктөр хамааржыр.

«Адазының ордени» деп шүлүкте ханы
патриотчу бодал сиңниккен.

Чогаалдың маадыры - тыва эки
турачы, ынак совет чуртунче оор ёзу-
биле халдап келген немец фашистерни
Берлинге чедир соп сывырганын
оглунга чугаалап берип олурар.

Номчугашта угаазылалдыг база шоодуглуг арыннар хөй черни ээлээн.

«Эштериниң шииткели», «Чолаачы», «Ном садыынга», «Өдүрек оолдары», «Элдеп чаңчыл», «Дедирленгеш», «Хоптак чорук» деп шүлүктерде болуушкуннар херек кырында уругларныың амыдыралындан алдынган, оларны хундулээчел, биче сеткилдиг, бодунуң күжүн харамнавайн шупту чангызы дээш, чангызы шуптузу дээш туржурунга кижизидип турар.

**«Кымыскааяктың ужуралдары» деп
тоол бичиилерге солун болуру
чугаажок.**

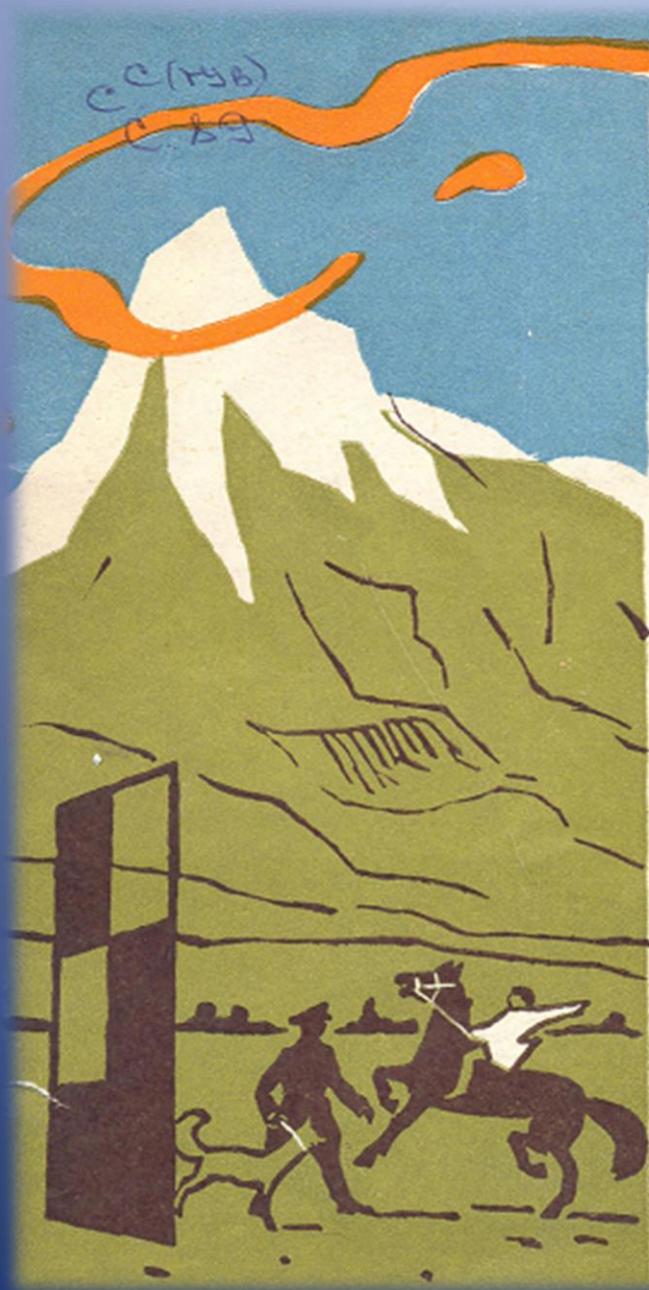
**Тоолда уран деңнелгелер,
тодарадылгалар, элдээртиглер,
хөөредиглер чиге болгаш тывызык.
Тоолдуң кол маадыры - күш-шыдалы
шоолуг эвес Кымыскааяк бардам, тура-
мык Чараа-Чеченни, сарыыл чок Алак-
Таагыны оптуг арга-биле мөөрейге
ажып тиилеп каар.**

Чечен чугаалары

О. Сувакпит чечен чугааларының чыындызын «Тывынгыр оол» деп ат- биле үндүрген. Чыындыда кирген янзы-бүрү кыска чечен чугааларда эң бичии уругларга солун, кижизидилгелиг чогаалдар эвээш эвес. Чечен чугааларда онза нарын сюжет колдуунда чок-даа болза, маадырларның овур-хевирлерин— автор тода билдингир чуруп турар. Чогаалдарның идеялиг утказы бичии уругларга таарымчалыг.

Чыындыны ажыдып турар «Аът чарыжы»
деп чечен чугаа чарыш аъды мунар бичии
оолдуң бодунуң күжүнге бүзүрөп, эки
мунукчу апарганының дугайында
бижиттинген.

Эрес, тывынгыр, сагынгыр, шынчы,
шудургу болурунга «Тывынгыр оол»,
«Тайгага демисел», «Ногаан таңныыл» деп
чечен чугаалар бичиилерни өөредип турар.
Чыындыда шоодуглуг дузаашкынныг база
баштак уткалыг чечен чугаалар база кирген.
Оларга «Кызыл-оол болгаш ооң Мойнак деп
хаважыгажы» хамааржыр.

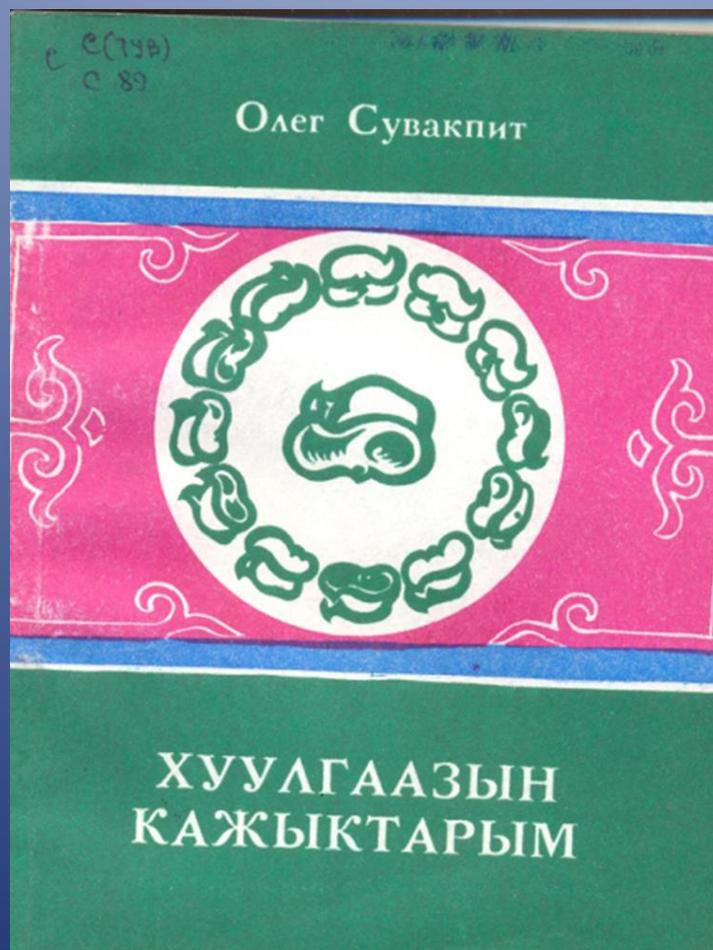
© С. СУВАК
С. 89

ОЛЕГ СУВАКПИТ.

ТЫВЫНГЫР
ООЛ

КЫЗЫЛ-1965

Уругларга тураскааткан
«Хуулгаазынның кажыктарым» деп
ному дээш Тыва АССР-ниң күрүне
шаңналынга төлептиг болган.

Тыва дылче С. Михалковтун, А. Бартонун, Д. Джабаевтиң чогаалдарын очулдурган. Ооң шулуктери орус, украин, белорус, казах, алтай, хакас, моол дылдарынга очулдуртунган.

1962 чылдан бээр ССРЭ-ниң
Чогаалчылар эвилелиниң
кежигүнү.

Тыва АССР-ниң
культуразының алдарлыг
ажылдакчызы, чогаал талазы-
биле Күрүне шаңналының
лауреады. Тыва
Республиканың алдарлыг
ажылдакчызы.

**Олег Одербеевич Сувакпит
2002 чылдың январь 9-та
МӨЧЭЭН.**

О.Сувакпидтин чогоалдары:

ОЛЕГ
СУВЯКПИТ

КЫЗЫЛ-1976

с (ТУВ)
ст
с 89

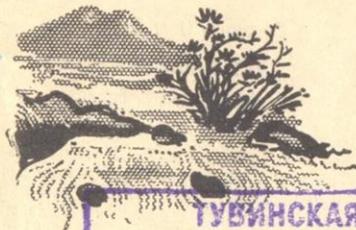
Олег СУВАКПИТ

МАТЕРИНСКОЕ СЕРДЦЕ

СТИХИ, ПЕСНИ, БАЛЛАДЫ

Перевод с тувинского

827748

ТУВИНСКАЯ
республиканская
ДЕТСКАЯ БИБЛИОТЕКА
им. К. И. Чуковского

ТУВИНСКОЕ КНИЖНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
КЫЗЫЛ — 1974

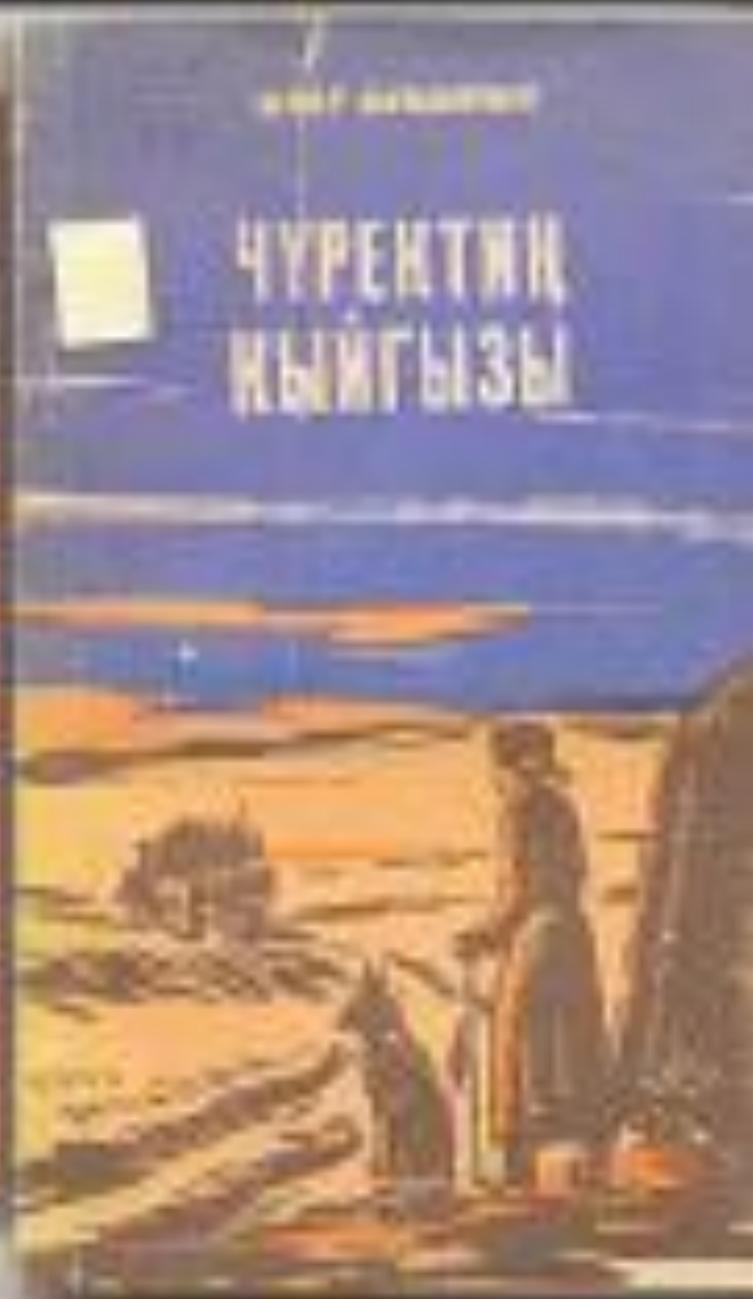
Олоз Стамбул

ЧУРЕКТИН
КЫЙГЫЗЫ

1958

1958

ЧУРЕКТИН
КЫЙГЫЗЫ

С. (1968)
С. 85

ОЛЕГ СУВАКПИТ.

ТЫВЫНГЫР
ООЛ

КЫЗЫЛ-1965

С (Тув)
СТ С-89

**Олег
СУВАКПИТ**

ЧОГААЛДАР ЧЫЫНДЫЗЫ

СІТУМ
11301 С-89

42

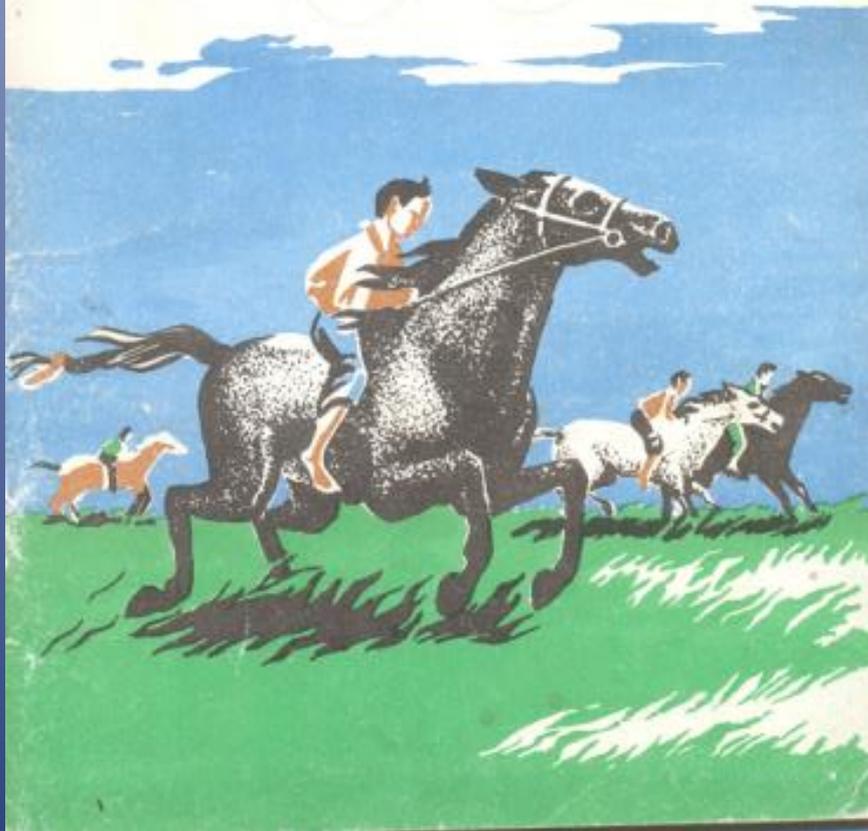
Дзед Сувакнит

ДОСТУНМЕСТЕР

40

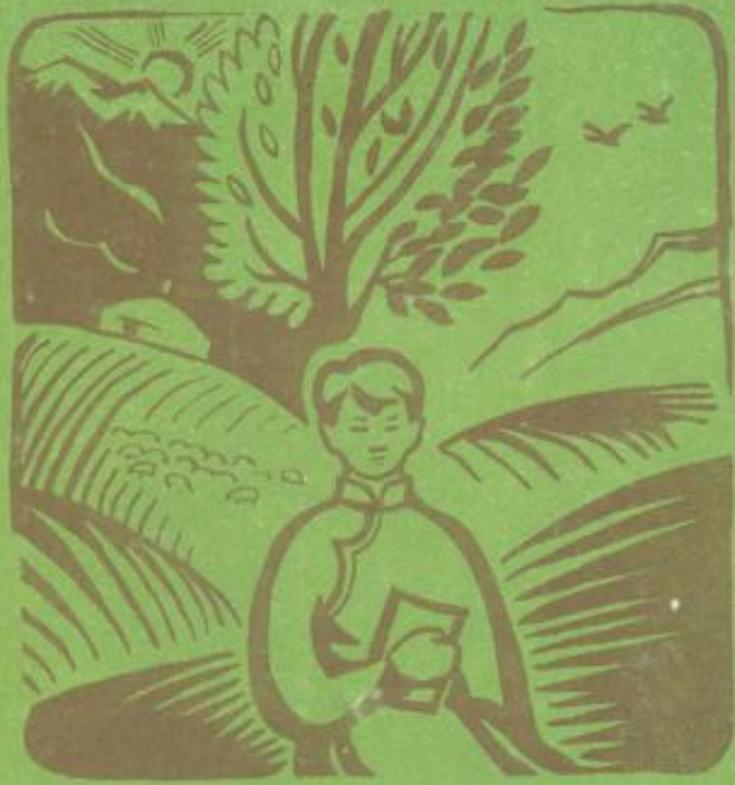
42

12

С(ТУВ)
СТС 89

ОЛЕГ СУВАКПИТ

АРЕВЭЧИ

С(ТУВ)
СТС 89

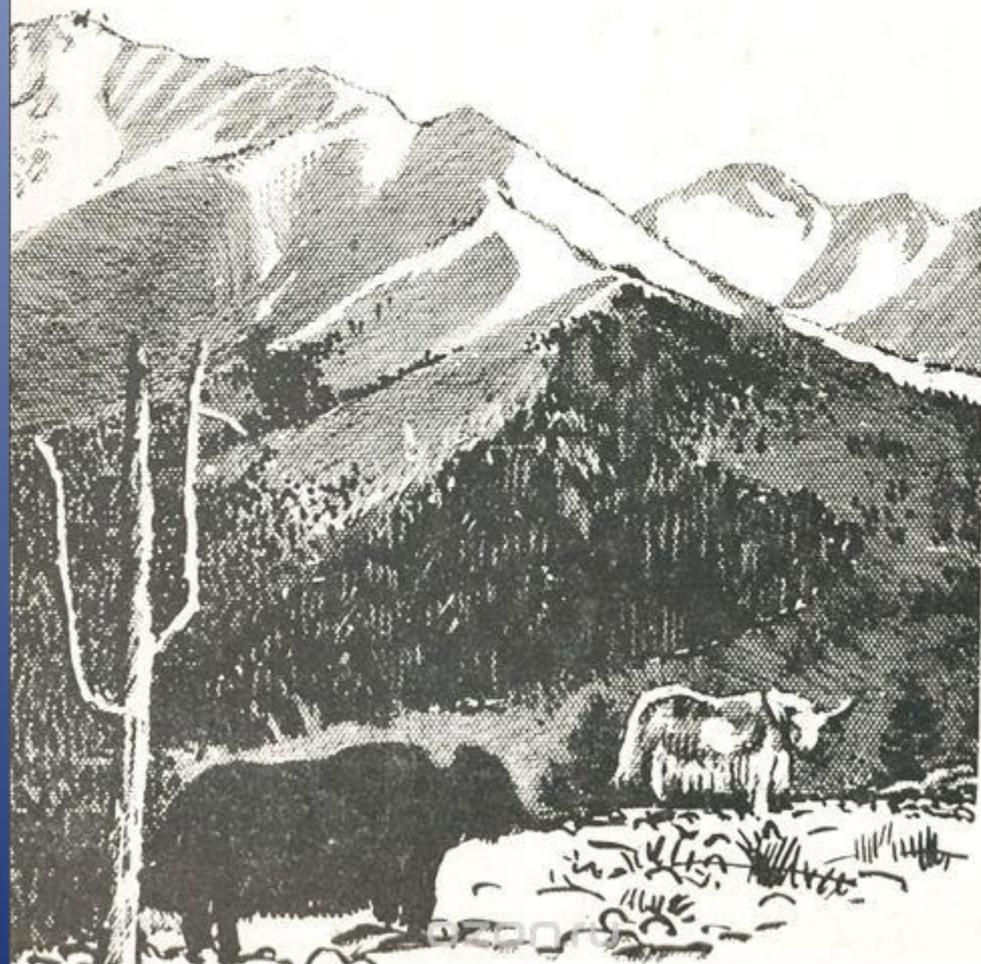
Олег Сувакпит

ҮЕМ ҮНҮ

ОЛЕГ СУВАКПИТ

МАТЕРИНСКОЕ
СЕРДЦЕ

Туңнел сөс

1942 чылдан бээр чогаал ажылын кылып эгелээш 10 ажыг шүлүк, проза номнарын үндүрүп, салгалдарга өөредиглиг солун чогаалдарны артырган.

О.Сувакпит тыва чогаал парлалганы хөгжүдеринге улуг-хуузун киирип чораан.

**Кичээнгейиңер дээш
четтирдим!**